

مقاله پژوهشی: ابعاد نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان از منظر تأثیر گذاری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

عبادالله مختاری^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۱/۳۱

چکیده

پس از فروپاشی شوروی سابق که منجر به ایجاد خلأ قدرت فائقه در منطقه قفقاز گردید، رژیم صهیونیستی با استفاده از این فرصت و با به کارگیری راهبرد خروج از انزوا و محاصره بن گورین، نفوذ همه جانبه خود در جمهوری آذربایجان را گسترش داد. نزدیکی رژیم صهیونیستی به جمهوری آذربایجان با توجه به دشمنی این رژیم علیه جمهوری اسلامی ایران، منافع ملی و منطقه‌ای کشورمان را تحت تأثیر قرار داده است. هدف از این مقاله شناسایی و اولویت بندی ابعاد و مؤلفه‌های نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان از منظر امنیت ملی ایران می باشد. در این تحقیق با استفاده از یک روش کیفی و آزمون ناپارمتری فریدمن به بررسی و اولویت بندی ابعاد مورد اشاره پرداخته شده و در پایان با توجه به نتایج تحقیق، راهکارها و پیشنهادات لازم ارائه شده است. نتایج تحقیق نشان می دهد که به ترتیب بُعد نظامی - امنیتی با میانگین ۶۳/۳۳۷، سیاسی با میانگین ۵۹/۷۲۶، اقتصادی با میانگین ۳۷/۲۸۱ و اجتماعی - فرهنگی با میانگین ۲۹/۱۰۵ دارای اولویت می باشند.

کلیدواژه‌ها: رژیم صهیونیستی، آذربایجان، ایران، امنیت، نفوذ

مقدمه

در عرصه روابط بین‌الملل، مهم‌ترین مسائل زندگی بشر در سطح داخلی و بین‌المللی مقوله امنیت می‌باشد؛ این امر در بین کشورهای مختلف با توجه به توانایی‌های نظامی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، فناورانه و... متغیر است (اسمیت و بیلینس، ترجمه: راه چمنی، ۱۳۹۷: ۳۳).

بحث امنیت و منافع ملی در ارتباط با کشورهایی که در همجواری هم قرار می‌گیرند و دارای مرزهای مشترک و تاریخ مشترک، اقوام مشترک و... هستند، حساس‌تر می‌باشد؛ چراکه به علت وجود این مسائل هر کنش و واکنشی ممکن است تصویری منفی در کشور مقابل ایجاد کرده و امنیت هر دو کشور را به خطر بیندازد (آبیلوف، ۲۰۰۸: ۱۳).

منطقه قفقاز جنوبی به دلیل وجود عوامل گوناگون، یک منطقه نفوذپذیر تلقی شده است، منابع غنی انرژی در جمهوری آذربایجان، بحران خونین قره‌باغ، جنگ روسیه و گرجستان و بی‌ثباتی ناشی از آن در اوراسیا، از عوامل عمده‌ای هستند که منجر به شکل‌گیری معادلات امنیتی و دسته‌بندی‌های گوناگون با شرکت کشورهای این منطقه و بازیگران و کشورهای فرامنطقه‌ای شده است (حسنلی، ۱۳۹۰: ۲۳).

کشور ایران به دلیل دارا بودن مرز مشترک با جمهوری آذربایجان و ارمنستان، کشوری محسوب می‌شود که امکان دسترسی بحران‌های این منطقه به آن وجود دارد. رقابت قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، پتانسیل تهدید قومی در ایران و رژیم حقوقی دریای خزر از مهم‌ترین تحولات اثرگذار بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در این منطقه می‌باشند (افشردی، ۱۳۸۶: ۳۲).

پس از استقلال جمهوری آذربایجان، روند حضور رژیم صهیونیستی و همکاری‌های اقتصادی و نظامی بین دو کشور افزایش داشته است. حضور و نفوذ رژیم صهیونیستی با استفاده از ابزارهای نفوذ امنیتی - اطلاعاتی و فناوری برتر نظامی در این کشور و منطقه

بسیار چشمگیر است (نائبیان، ۱۳۹۳: ۱۴۱). از سوی دیگر با توجه به قرابت و نزدیکی جغرافیایی جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران و نیز تخاصم بین رژیم صهیونیستی و ایران، حضور و نفوذ این رژیم در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز و به‌ویژه جمهوری آذربایجان از حساسیت ویژه‌ای برای امنیت ایران برخوردار است (نائبیان، ۱۳۹۵: ۱۲).

در میان جمهوری‌های قفقاز، جمهوری آذربایجان با وسعت ۸۶۶۰۰ کیلومتر مربع و با جمعیت ۱۰ میلیون نفری از کشورهای مهم قفقاز جنوبی می‌باشد که دارای موقعیت استراتژیکی و ژئوپلیتیکی مهم، از جمله واقع شدن در همجواری روسیه و ایران، داشتن منابع انرژی غنی، جایگاه ترانزیتی و مرکزی در جغرافیای اوراسیای مرکزی و قفقاز، واقع شدن در کنار دریای خزر، ارتباط هویتی با قدرت‌های منطقه‌ای از جمله ترکیه و ایران می‌باشد؛ به همین جهت رفتار و رویکرد سیاست خارجی آن کشور همواره در کانون توجه بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای قرار گرفته است (اسدی، ۱۳۸۵: ۲۴). در میان این بازیگران، رژیم صهیونیستی به دنبال فروپاشی شوروی و استقلال کشورهای منطقه و ورود و نفوذ به این کشورها، به‌ویژه جمهوری آذربایجان را در اولویت‌های سیاست خارجی خود قرار داد (سایق، ترجمه ایمانی، ۱۳۹۵: ۲۱؛ آبی洛夫، ۲۰۱۲: ۸).

مسئله حائز اهمیت در این میان، قرار گرفتن این کشور در محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد؛ به طوری که حضور و نفوذ رژیم صهیونیستی در ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نظامی - امنیتی آذربایجان می‌تواند تأثیراتی سلبی بر امنیت جمهوری اسلامی ایران داشته باشد (اخوان مفرد، ۱۳۷۹: ۲۹).

آذربایجان از دو بُعد سیاسی و اقتصادی دارای اهمیت به‌سزایی می‌باشد؛ بُعد اقتصادی ناظر بر وجود نفت در این منطقه و نیاز رژیم صهیونیستی به منابع نفت می‌باشد (متقی، ۱۳۸۶: ۱۲؛ آباسوف شاهین، ۲۰۰۹: ۳). از لحاظ سیاسی نیز وجود بی‌ثباتی‌ها و اینکه این کشور دارای تاریخ و هویت مشترک با ترک‌های ایران می‌باشد، روابط نزدیک با کشوری که از لحاظ

استراتژیک دشمن ایران تلقی می‌شود، موجبات تهدید امنیتی را فراهم می‌کند (رستمی، ۱۳۸۵: ۱۹). ضرورت این بحث زمانی آشکار می‌شود که یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های کشورها در سطح بین‌الملل و داخلی، تأمین امنیت می‌باشد؛ روابط نزدیک رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان و برقراری روابط اقتصادی، سیاسی، نظامی، با توجه به نزدیکی ژئوپلیتیکی ایران و آذربایجان و دشمنی ایران و رژیم صهیونیستی، می‌تواند امنیت ملی ایران را به خطر بیندازد. درک ابعاد و اضلاع نفوذ رژیم صهیونیستی به‌عنوان دشمن فرامنطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در جمهوری آذربایجان که دارای، دین، مذهب، تاریخ و مرزهای مشترک با ایران می‌باشد، مهم و راهبردی به نظر می‌رسد. با توجه به چنین وضعیتی و با توجه به رویکرد خاص جمهوری اسلامی ایران به رژیم صهیونیستی که در حال افزایش نفوذ خود در جمهوری آذربایجان می‌باشد (بهشتی‌پور، ۱۳۸۹: ۱۳). ضرورت و اهمیت این تحقیق بیش‌ازپیش احساس می‌گردد. بر این اساس در این پژوهش سعی می‌شود با استفاده از اسناد و منابع موجود به این سؤال که حضور و نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان چه تأثیری بر امنیت ملی ایران دارد پاسخ داده شود.

مبانی نظری تحقیق

برای تبیین نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان می‌توان به نظریه «بن گوریون» اولین نخست‌وزیر رژیم صهیونیستی اشاره کرد؛ وی بر اساس آموزه اتحاد پیرامونی معتقد بود که سیاست خارجی رژیم صهیونیستی باید متکی بر کشورهای پیرامونی و غیر عرب باشد. بر اساس این نظریه، رژیم صهیونیستی به خاطر محاصره در میان کشورهای عربی، امکان توسعه روابط با همسایگان را نخواهد داشت؛ لذا باید با کشورهای پیرامونی نظیر ترکیه، ایران (ایران قبل از انقلاب اسلامی) و جمهوری آذربایجان کنونی ارتباط برقرار کند. بر همین اساس پس از فروپاشی شوروی، سیاست خارجی رژیم صهیونیستی در این منطقه با اتخاذ خط‌مشی دوستانه و بر اساس همکاری‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و نظامی - امنیتی همراه شد (صیدی، ۱۳۸۸: ۶۵)؛ بنابراین سیاست خارجی رژیم صهیونیستی در قبال کشورهای منطقه قفقاز را باید در تداوم سیاست نظریه پیرامونی

بن گوریون، مبنی بر پیگیری اتحادهای منطقه‌ای در حلقه دوم همسایگان، یعنی همسایگان غیر عرب، طرح دکترین خاورمیانه‌ای شیمون پرز (خاورمیانه جدید) و عوامل درون و برون منطقه‌ای مؤثر بر اتخاذ سیاست خارجی آن دانست (قیاسی و باباجانی، ۱۳۹۲: ۲۱). بدین ترتیب، قفقاز به‌عنوان جزئی از سیاست خارجی خاورمیانه‌ای رژیم صهیونیستی باید بتواند خلأ فقدان ایران قبل از انقلاب را در استراتژی پیرامونی بی‌گوریون جبران نماید (معرض، ۱۳۸۲: ۱؛ دینیز، ۲۰۰۹: ۶۰).

پیشینه تحقیق

چرمزاده در سال ۱۳۸۷ در پژوهش خود به بررسی تأثیر روابط ایالت متحده آمریکا و جمهوری آذربایجان بر امنیت نظامی و اقتصادی ایران پرداخته است که سیاست مهار ایران در منطقه به‌عنوان مهم‌ترین رویداد دهه قرن بیستم، توسط آمریکا پی‌گیری می‌گردد (چرمزاده، ۱۳۸۷).

متقی در سال ۱۳۸۸ در پژوهش خود به بررسی حضور رژیم صهیونیستی در قفقاز و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران پرداخته است که ضمن اشاره به ویژگی‌ها و اهمیت منطقه قفقاز به حضور رژیم صهیونیستی در قفقاز جنوبی و در یک بخش کوتاه یک‌صفحه‌ای به روابط رژیم صهیونیستی و آذربایجان اشاره گردیده است که بسیار مختصر می‌باشد و البته بیشتر تأکید این قسمت بر ابعاد امنیت نظامی می‌باشد (متقی، ۱۳۸۸).

افضلی و همکاران در سال ۱۳۹۱ در پژوهش خود به تحلیل ساختار ژئوپلیتیکی حاکم بر روابط دوجانبه ایران و جمهوری آذربایجان از سال ۱۹۹۱ تا ۲۰۱۰ با رویکرد جغرافیای بر ساخت‌گرایی پرداخته‌اند به این نتیجه رسیده‌اند که با وجود ظرفیت‌های فراوان برای افزایش همکاری، سطح روابط پایین بوده است (افضلی و همکاران، ۱۳۹۱).

مقاله چگونگی تغییر روابط امنیتی‌شده ایران و جمهوری آذربایجان توسط الهه کولایی و قاسم اصولی تدوین شده است؛ این متن عامل اصلی تنش در روابط ایران و آذربایجان را

مورد بررسی قرار می‌دهد و تحلیل‌های صورت‌گرفته در این پژوهش با استفاده از نظریه سازه‌نگاری انجام شده است (الله کوالی، قاسم اصولی، ۱۳۹۲).

تعریف مفاهیم و اصطلاحات تحقیق

- **نفوذ:** در لغت به معنی کنش یا قدرتی است که یک نتیجه‌ای را بدون اعمال آشکار زور یا بدون اعمال مستقیم فرمان، تولید می‌کند و در اصطلاح عبارت از اعمالی است که مستقیم یا غیرمستقیم باعث تغییر در رفتار یا نظرات دیگران می‌شوند. نفوذ، شکلی از قدرت است؛ اما متمایز از کنترل، اجبار، زور و مداخله. نفوذ را می‌توان رابطه میان بازیگرانی دانست که به موجب آن، یک بازیگر، بازیگران دیگر را وادار می‌کند تا به طریقی که خواست خود آن‌ها نیست، عمل کنند (نجفی، ۱۳۹۵: ۹۵).
- **رژیم صهیونیستی:** این رژیم در ساحل شرقی دریای مدیترانه واقع شده و در شمال با لبنان، در شمال شرقی با سوریه، در شرق با اردن و در جنوب غربی با مصر مرز زمینی دارد و همچنین در شرق با کرانه باختری رود اردن و در جنوب غربی با نوار غزه مجاورت دارد، رژیم صهیونیستی با شهروندان به‌طور عمدۀ یهودی در جهان شناخته می‌شود. بر پایه برآورد سال ۲۰۱۳ سازمان مرکزی آمار این رژیم، حدود ۸ میلیون و ۵۱ هزار نفر جمعیت در آن سکونت دارند که ۶,۰۴۵,۹۰۰ نفر از آنان را یهودیان و ۱,۶۶۳,۴۰۰ را اعراب ساکن در این محدوده تشکیل داده‌اند (نجفی، ۱۳۹۴: ۹۵).
- **جمهوری آذربایجان:** در میان جمهوری‌های قفقاز، جمهوری آذربایجان با وسعت ۸۶۶۰۰ کیلومتر مربع و با جمعیت ۱۰ میلیون نفری از کشورهای مهم قفقاز جنوبی می‌باشد که دارای کد استراتژیکی و ژئواستراتژیکی مهم، ازجمله واقع شدن در همجواری روسیه و ایران، داشتن منابع انرژی غنی، جایگاه ترانزیتی و مرکزیتی در جغرافیای اوراسیای مرکزی و قفقاز، واقع شدن در کنار دریای خزر، ارتباط هویتی با قدرت‌های منطقه‌ای ازجمله ترکیه و ایران می‌باشد؛ به همین

جهت رفتار و رویکرد سیاست خارجی آن کشور همواره در کانون توجه بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای قرار گرفته است (گنجینسکی، ۱۳۸۸).

- **امنیت ملی:** توانایی یک ملت برای حفاظت از ارزش‌های حیاتی داخلی در مقابل تهدیدات خارجی و اینکه کشورها چگونه سیاست‌ها و تصمیمات لازم را برای حمایت از ارزش‌های داخلی در مقابل تهدیدات خارجی، اتخاذ می‌کنند. رابرت ماندل می‌گوید: امنیت ملی شامل تعقیب روانی و مادی ایمنی است و اصولاً جزء مسئولیت‌های حکومت‌های ملی است تا از تهدیدات مستقیم ناشی از خارج، نسبت به بقای رژیم‌ها، نظام شهروندی و شیوه زندگی شهروندان خود ممانعت به عمل آورند (نصری، ۱۳۹۰: ۲۳). والتر لیپمن در مورد امنیت ملی چنین گفته است: یک ملت زمانی امن است که در صورت اجتناب از جنگ، در معرض قربانی کردن ارزش‌های خود نباشد و در صورت ورود به جنگ، بتواند با پیروزی در جنگ، ارزش‌های خود را پاس بدارد. امنیت ملی در دو گفتمان سلبی و ایجابی بیان شده است. امنیت ملی در گفتمان سلبی به پاسداری از سرزمین، حاکمیت و مردم در مقابل خطرات و تهدیدات دشمنان کشور معطوف است و گفتمان ایجابی ضمن حفظ منافع ملی به دنبال کسب فرصت‌ها برای توسعه و پیشرفت می‌باشد (نویدینیا، ۱۳۸۸: ۲۵).

ابعاد نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان

- بُعد اقتصادی

توانمندی‌های رژیم صهیونیستی در بخش‌های کشاورزی، صنعت، ساختمان و توریسم از یک سو و نیاز کشورهای منطقه به بهره‌گیری از روش‌های علمی و سرمایه‌گذاری در این بخش‌ها به همراه زمینه‌های ذهنیتی مثبت نسبت به این کشور به صورت فاکتورهای تعیین‌کننده منجر به افزایش همکاری‌های متقابل در این حوزه‌های اقتصادی در آذربایجان شده است. مزیت نسبی رژیم صهیونیستی در کشاورزی باعث شد که در سال ۱۹۸۸، همکاری ملی گسترده‌ای میان این کشور با آذربایجان صورت گیرد. حضور اقتصادی رژیم

صهیونیستی در بخش‌های مختلف اقتصادی، علاوه بر اینکه فرضیه‌ساز ارتقاء دیگر زمینه‌های همکاری است، باعث می‌شود که سطح همکاری‌های ایران در این حوزه‌ها و بهره‌گیری‌ها اقتصادی از آن به شدت کاهش یابد که این مسئله زیان‌های اقتصادی و تحدید نفوذ ایران را در منطقه به دنبال خواهد داشت. از این نظر است که بُعد اقتصادی امنیت ملی با تحدید و تضعیف مواجه می‌گردد (واحدی، ۱۳۹۰).

- بُعد نظامی - امنیتی

تأثیرات نظامی - امنیتی حضور رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان از چند بُعد حائز تأثیرگذاری بر امنیت ملی ایران است. از جمله آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

(۱) باعث تقویت حضور نیروهای ناتو در قفقاز جنوبی می‌گردد که تقویت نیروهای ناتو در این منطقه در راستای سیاست‌های بین‌المللی ایالات متحده و تأمین منابع راهبردی این کشور است. این مسئله با توجه به راهبردی نظامی - امنیتی ایالات متحده که جمهوری اسلامی را بزرگ‌ترین تهدید، برای منافع ایالات متحده می‌داند، بسیار قابل توجه می‌باشد. نظر به همسویی و همگرایی نزدیک راهبردی - امنیتی رژیم صهیونیستی و ایالات متحده، حضور رژیم صهیونیستی و ناتو باعث تقویت حضور متقابل شده که با توجه به ناهمسویی کلی این کشورها با منافع جمهوری اسلامی ایران و تشدید نظامیگری در محیط امنیتی ایران باعث کاهش تأثیرگذاری جمهوری اسلامی ایران در این منطقه می‌گردد (کراس و همکاران، ۲۰۱۳).

(۲) تأسیس پایگاه رادار و سیستم جاسوسی الکترونیکی در نزدیک مرزهای ایران و آذربایجان نیز اقدام برای ایجاد پایگاه‌هایی برای انجام عملیات هوایی علیه ایران است.

(۳) پس از حادثه ۱۱ سپتامبر و پر رنگ شدن بنیادگرایی اسلامی، همکاری‌های امنیتی میان سرویس‌های امنیتی نظامی رژیم صهیونیستی با آذربایجان افزایش یافت.

هم‌اینک کارشناسان نظامی رژیم صهیونیستی مأموران نظامی - امنیتی آذربایجان را آموزش می‌دهند، کارشناسان نظامی رژیم صهیونیستی در گرجستان در دره پانکیسی و پایگاه نظامی «گازبانی» فعالیت دارند و حتی با توجه به شرایط خاص ارمنستان، این کشور می‌تواند زمینه مناسبی برای حضور کارشناسان نظامی رژیم صهیونیستی باشد (امینی، منبع پیشین: ۶۴). به هر ترتیب حضور نظامی - امنیتی رژیم صهیونیستی در منطقه قفقاز با توجه به تعارضات هویتی - ایدئولوژیکی و راهبردی - استراتژیک می‌تواند به تشدید فضای نظامی‌گری در منطقه بینجامد که ضمن واگرایی سیاسی - امنیتی میان کشورهای منطقه با ج.ا.ا، محیط امنیتی پیرامونی ایران را ناامن می‌کند و باعث کاهش امنیت ملی آن می‌گردد.

- بُعد فرهنگی - اجتماعی

تأثیرات حضور رژیم صهیونیستی در میان جمهوری‌های آذربایجان از نظر فرهنگی و اجتماعی واجد اهمیت است، این تأثیر بیش از هر چیز معطوف به مهار اسلام‌گرایی بالأخص در جمهوری اسلامی ایران است. پس از فروپاشی کمونیسم و رفع تهدید آن برای غرب، جایگاه رژیم صهیونیستی و ترکیه در همگرایی با آمریکا دچار ضعف شد؛ از این رو، این کشورها در پی آن شدند که اهمیت استراتژیکی خود را بازیابند. در این راستا به‌طور خاص در منطقه قفقاز اقدام به بزرگنمایی تهدید اسلام‌گرایی نمودند تا هم حمایت غرب و ایالات متحده را به دست آورند و هم کشورهای منطقه را دچار هراس نمایند تا در پرتو این شرایط، نفوذ ایران را در منطقه کاهش دهند (گرش، ۲۰۱۲). مسئله مهار اسلام‌گرایی سیاسی به‌ویژه بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر، جایگاه ویژه‌ای را در سیاست‌های ایالات متحده و بسیاری از کشورهای جهان پیدا کرد و بیش‌ازپیش توجه ترکیه، رژیم صهیونیستی و کشورهای منطقه را به مهار و مبارزه با آن سوق داد. طبیعتاً از نظر این کشورها، جمهوری اسلامی ایران حامی حرکت‌های اسلام‌گرایانه محسوب می‌شد که بایستی به انحاء مختلف مانع نفوذ و تأثیرگذاری آن شد. راه‌اندازی مراکز متعدد و مختلف فرهنگی به‌ویژه در آذربایجان از سوی رژیم صهیونیستی برای یهودیان این کشور و گسترش روابط فرهنگی در منطقه،

گوشه‌هایی از این نوع فعالیت‌های پیشگیرانه رژیم صهیونیستی و شرکای ائتلافی‌اش در منطقه بوده است (فریدمن، ۲۰۱۴). این مسئله با توجه به تأکید بر حمایت از اصول و اندیشه‌های اسلام‌گرایی بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، در واقع تقابلی با اهداف و منافع ملی ایران و تلاش در جهت اعمال محدودیت بر آن بوده است که به منزله تهدید امنیت ملی آن می‌باشد.

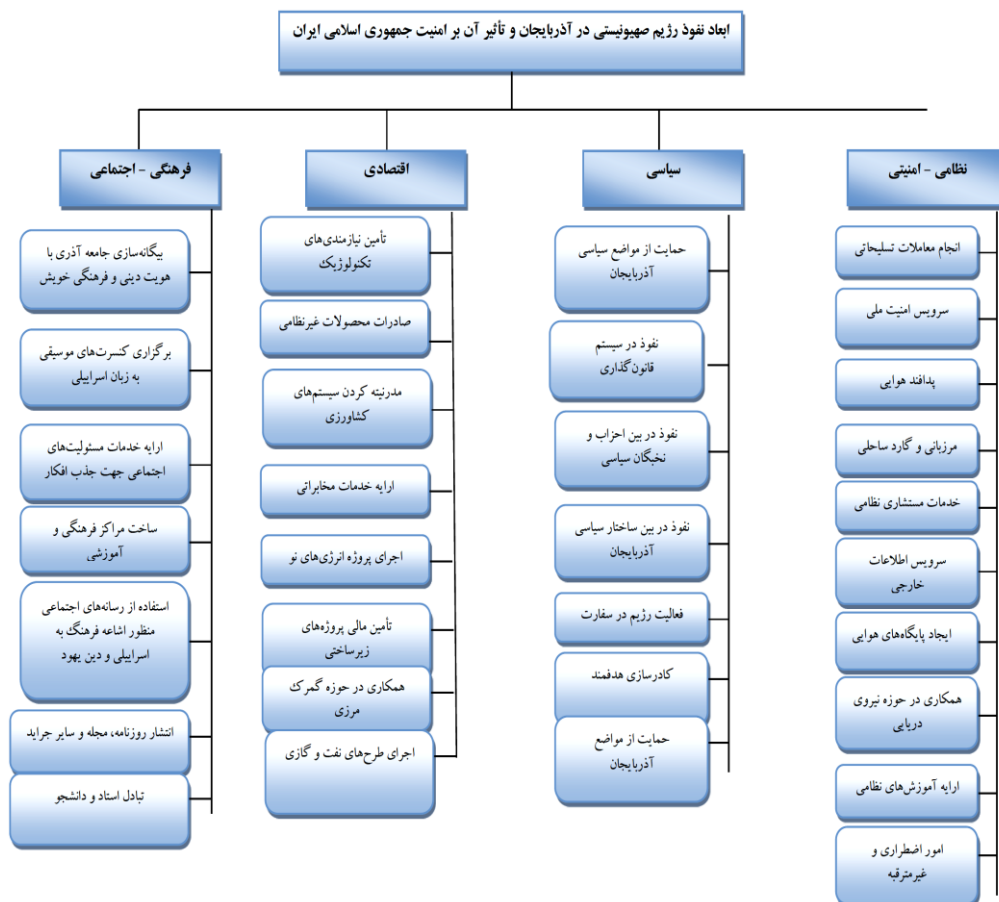
- بُعد سیاسی

استراتژی ائتلاف غرب و راهبردهای آن نظیر رژیم صهیونیستی در آذربایجان، راهبرد «همه چیز در منطقه بدون حضور ایران» است و بر این اساس تلاش دارند تا با طرح مسائلی واهی نظیر حمایت ایران از بنیادگرایی اسلامی و تحرکات تروریستی، ذهنیت امنیتی را برای نخبگان سیاسی- راهبردی کشورهای قفقاز به وجود آورند؛ در این راستا رژیم صهیونیستی به تبعیت از سیاست‌گذاری کلان راهبردی- امنیتی ایالات متحده؛ یعنی «سیاست دست‌های کوتاه» در مورد ایران می‌کوشد تا نفوذ جمهوری اسلامی ایران را هم از منظر سخت‌افزاری نظامی و امنیتی و هم نرم‌افزاری اقتصادی، فرهنگی و سیاسی به حداقل برساند (نصیرزاده، ۱۳۹۰: ۲۲). با توجه به سیاست‌های اتکای به قدرت هژمون از سوی جمهوری آذربایجان، این احتمال امنیتی- سیاسی وجود دارد که با حضور هرچه بیشتر رژیم صهیونیستی در این کشور، زمینه مساعدتری برای تحدید نفوذ جمهوری اسلامی ایران در قفقاز و در نتیجه کاهش امنیت و منافع ملی ایران فراهم آید. از سوی دیگر حضور امنیتی- سیاسی رژیم صهیونیستی در قفقاز موجب گردیده است تا با ارتقاء همکاری‌های امنیتی- نظامی و ارائه کمک‌های مالی و نفوذ در احزاب و نخبگان سیاسی، طیفی از نخبگان سیاسی واگرا با جمهوری اسلامی ایران مجال مناسبی را برای کسب قدرت و اعمال سیاست‌گذاری‌های امنیتی- راهبردی واگرا با جمهوری اسلامی ایران بیابند. در واقع نخبگان کشورهای این منطقه به دلیل تهدیدی که از ناحیه مخالفان داخلی و خارجی خود احساس می‌کنند، سعی در نزدیکی بیشتر به آمریکا توسط رژیم صهیونیستی را دارند (واحدی، ۱۳۹۰: ۳۲). بدین ترتیب، حضور رژیم صهیونیستی در منطقه به تقویت نخبگان واگرا با جمهوری

اسلامی ایران می‌انجامد که پیامد طبیعی چنین امری کاهش نفوذ و تأثیرگذاری ایران در منطقه و در نتیجه تضعیف امنیت ملی آن خواهد بود.

مدل مفهومی تحقیق

با توجه به بررسی ابعاد نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان؛ در مجموع همچنان که رژیم صهیونیستی به هر دلیل و بنا به هر موقعیتی توانسته است در بخش‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی در این کشور نفوذ نماید، به همان میزان می‌تواند از قدرت و تأثیرگذاری جمهوری اسلامی ایران کاسته شود. مدل مفهومی تحقیق که در شکل (۱) نشان داده شده است برگرفته از ابعاد و مؤلفه‌های نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان است که از طریق بررسی مطالعات و پژوهش‌های صورت‌گرفته در زمینه موضوع تحقیق استخراج شد و ابعاد و مؤلفه‌های مذکور توسط کارشناسان و متخصصان فعال در خصوص مسائل مرتبط با کشورهای منطقه قفقاز توسط پرسشنامه مورد اعتبارسنجی قرار گرفت.

روش تحقیق

از نظر روش، این تحقیق از لحاظ هدف با توجه به اینکه به دنبال بررسی تأثیر ابعاد نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان با نگاه بر امنیت کشور می‌باشد در زمره تحقیقات کاربردی می‌باشد و از لحاظ گردآوری اطلاعات در دسته مطالعات توصیفی، دسته‌بندی می‌شود. به این معنی که اطلاعات مورد نیاز با استفاده از روش کتابخانه‌ای، اینترنتی، اسناد قابل دسترس و مصاحبه جمع‌آوری و به‌صورت توصیفی، تحلیلی، تبیینی و تجویزی پردازش و تألیف خواهد شد.

سؤالات تحقیق

- ابعاد و مؤلفه‌های نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان از منظر تأثیرگذاری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران کدام‌اند؟
- صورت‌بندی مدل مفهومی تحقیق برگرفته از ابعاد و مؤلفه‌های شناسایی شده به چه صورت است؟
- اولویت‌بندی ابعاد و مؤلفه‌های نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان از منظر تأثیرگذاری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران به چه صورت است؟

جامعه آماری تحقیق

جامعه آماری در این پژوهش محدود به یک مؤسسه تحقیقاتی است که در حوزه قفقاز فعالیت‌های اطلاعاتی و مطالعاتی انجام می‌دهد و به این دلیل مدیران و کارشناسان این مؤسسه انتخاب شدند. لازم به توضیح است که مؤسسه مذکور در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی - امنیتی در قالب فعالیت‌های اطلاعاتی، تجربی و علمی در این حوزه دارای سابقه طولانی می‌باشد. روش نمونه‌گیری به دلیل نیاز به اشباع نظری تمامی افراد به صورت سرشماری تعیین گردید به این صورت که تعداد نمونه همان تعداد جامعه آماری؛ یعنی ۵۰ نفر با ویژگی یکسان انتخاب شدند. افراد انتخاب‌شده، دارای تخصص در حوزه موضوعات راهبردی، ژئوپلیتیک، امنیت و سایر حوزه‌های مرتبط با امور قفقاز می‌باشند.

روش‌های گردآوری داده‌ها

جمع‌آوری اطلاعات در راستای پاسخ‌گویی به سؤالات تحقیق از طریق پرسشنامه انجام می‌گیرد. پرسشنامه و آزمون‌های مداد - کاغذی یکی از متداول‌ترین روش‌های جمع‌آوری اطلاعات در خصوص مطالعات و تحقیقات میدانی است. در تهیه و تنظیم پرسشنامه سعی می‌شود از طریق طرح سؤال، اطلاعات مورد نیاز از گروه پاسخگو دریافت شود. در این تحقیق، از پرسشنامه به‌منظور گردآوری اطلاعات استفاده شد. پرسشنامه دارای چهار بُعد و ۵۱ سؤال می‌باشد که توزیع سؤالات و میزان پایایی ابعاد با توجه به ضریب آلفای کرونباخ بر اساس ابعاد تعریف‌شده، به‌صورت جدول (۱) می‌باشد:

جدول (۱): ابعاد و ضریب آلفای کرونباخ

ابعاد	تعداد سؤالات	ضریب آلفای کرونباخ
نظامی - امنیتی	۸	۰/۸۷
سیاسی	۶	۰/۸۹
اقتصادی	۵	۰/۹۵
فرهنگی - اجتماعی	۷	۰/۹۱

میزان تأثیرگذاری ابعاد بر امنیت جمهوری اسلامی ایران بر اساس طیف لیکرت می‌باشد که به صورت جدول (۲) می‌باشد:

جدول (۲): طیف لیکرت پرسشنامه

عبارت توصیفی	زیاد	متوسط	ضعیف	بدون تأثیر
امتیاز	۵	۳	۱	۰

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

به منظور بررسی اعتبار و قابلیت اعتماد قبل از توزیع از شاخص روایی و پایایی پرسشنامه استفاده شد. به منظور روایی ابعاد و مؤلفه‌های استخراجی، پس از دریافت پرسشنامه‌ها، از بین ۵۱ مؤلفه شناسایی شده توسط محقق، ۱۳ مؤلفه به عنوان متغیرهای بی تأثیر تعیین شدند و ۳۸ مؤلفه وارد فرایند اولویت‌بندی شدند. به منظور اولویت‌بندی از آزمون فریدمن استفاده می‌شود. آزمون فریدمن یکی از آزمون‌های آماری است که برای مقایسه چند گروه کاربرد دارد و از نظر میانگین، رتبه‌های گروه‌ها را معلوم می‌نماید. قبل از هرگونه اولویت‌بندی باید اطمینان حاصل شود که میانگین تجربی مؤلفه‌های موجود با یکدیگر یکسان نبوده و تفاوت بین آن‌ها قابل ملاحظه و معنی‌دار است. به همین منظور در نرم‌افزار SPSS آزمون فریدمن اجرا می‌شود. در این آزمون ابتدا فرضیه صفر مبنی بر نبودن تفاوت قابل ملاحظه بین میانگین مؤلفه‌های موجود در مقابل فرضیه جانشین (وجود تفاوت معنی‌دار بین مؤلفه‌ها) مورد آزمون قرار می‌گیرد و در صورتی که تفاوت قابل ملاحظه مشاهده شود، در مرحله بعد بر اساس میانگین و انحراف معیار مربوط به هر مؤلفه یک شاخص محاسبه

می‌گردد. با توجه به آماره به‌دست‌آمده در آزمون فریدمن (کمتر از ۰/۰۵ است) فرضیه صفر رد شده و فرضیه جانشین مبنی بر وجود تفاوت معنی‌دار بین مؤلفه‌های ابعاد تعیین‌شده، مورد تأیید قرار گرفته است. در ادامه نتایج حاصل از آزمون فریدمن به تفکیک ابعاد ارائه می‌شود.

اولویت‌بندی ابعاد و مؤلفه‌ها

مؤلفه‌های بعد نظامی - امنیتی شناسایی‌شده

برای اولویت‌بندی بُعد نظامی - امنیتی از پرسشنامه استفاده شد. به‌منظور بررسی اعتبار و قابلیت اعتماد قبل از توزیع از شاخص پایایی پرسشنامه استفاده شد. نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار تجزیه و تحلیل آماری به تفکیک محاسبه شد که در ادامه ارائه می‌شود. بر اساس نتایج آزمون ناپارامتری فریدمن در مورد بُعد نظامی - امنیتی شناسایی‌شده، مقدار میانگین کل امتیازات برابر با ۶/۵۰۱ به دست آمد. با توجه به درجه آزادی ۱۱، آماره محاسبه‌شده برابر ۶۳/۳۳۷ است. همچنین مقدار p-value برابر ۰/۰۰۰ به دست آمد که از سطح معناداری استاندارد ($\alpha=0/05$) کوچک‌تر است؛ بنابراین فرض اولویت‌بندی مؤلفه‌ها پذیرفته می‌شود؛ بنابراین اولویت ابعاد و مؤلفه‌ها بر اساس نتایج به‌دست‌آمده به ترتیب جدول (۲) است:

جدول (۲): نتایج اولویت‌بندی مؤلفه‌های بعد نظامی - امنیتی

رتبه	ابعاد	میانگین
۱	ایجاد پایگاه‌های هوایی	۸/۳۱
۲	همکاری در حوزه نیروی دریایی	۷/۸۸
۳	همکاری رژیم در حوزه سرویس اطلاعات خارجی	۷/۸۰
۴	همکاری در حوزه مرزبانی و گارد ساحلی	۷/۴۹
۵	همکاری رژیم در حوزه پدافند هوایی	۷/۳۹
۶	همکاری رژیم در حوزه سرویس امنیت ملی	۶/۷۹
۷	معاملات تسلیحاتی رژیم با آذربایجان	۵/۸۸
۸	ارائه خدمات مستشاری نظامی	۵/۸۱
۹	ارائه آموزش‌های نظامی	۵/۷۵
۱۰	همکاری در حوزه امور اضطراری و غیرمترقبه	۵/۵۵

مؤلفه‌های بُعد سیاسی شناسایی شده

بر اساس نتایج آزمون ناپارامتری فریدمن در مورد مؤلفه‌های بُعد سیاسی شناسایی شده، آماره آزمون محاسبه شده برابر ۵۹/۷۲۶ است. همچنین p -value محاسبه شده برابر ۰/۰۰۰ است که از سطح معناداری استاندارد ($\alpha=۰/۰۵$) کوچک تر است؛ بنابراین فرض اولویت بندی مؤلفه‌ها پذیرفته می‌شود. در نتیجه ترتیب اولویت بندی مؤلفه‌های بُعد سیاسی به صورت جدول (۳) است:

جدول (۳): نتایج اولویت بندی مؤلفه‌های بعد سیاسی

رتبه	ابعاد	میانگین
۱	تلاش برای ایجاد ائتلاف‌های منطقه‌ای علیه ایران	۶/۳۱
۲	دامن زدن به ایران‌هراسی	۶/۰۴
۳	حمایت از مواضع سیاسی آذربایجان	۵/۶۵
۴	نفوذ در سیستم قانون گذاری	۵/۶۳
۵	نفوذ در بین احزاب و نخبگان سیاسی	۵/۲۵
۶	نفوذ در بین ساختار سیاسی آذربایجان	۵/۱۵
۷	فعالیت سفارت رژیم در آذربایجان	۴/۷۵
۸	کادرسازی هدفمند	۳/۲۰
۹	حمایت از مواضع آذربایجان در مجامع بین‌المللی	۳/۰۳

مؤلفه‌های بُعد اقتصادی شناسایی شده

بر اساس نتایج آزمون ناپارامتری فریدمن در مورد مؤلفه‌های بُعد اقتصادی شناسایی شده، آماره آزمون محاسبه شده برابر ۳۷/۲۸۱ است. همچنین p -value محاسبه شده برابر ۰/۰۰۰ است که از سطح معناداری استاندارد ($\alpha=۰/۰۵$) کوچک تر است؛ بنابراین فرض اولویت بندی مؤلفه‌ها پذیرفته می‌شود. در نتیجه ترتیب اولویت بندی مؤلفه‌های بُعد اقتصادی به صورت جدول (۴) است:

جدول (۴): نتایج اولویت‌بندی مؤلفه‌های بُعد اقتصادی

رتبه	ابعاد	میانگین
۱	تأمین مالی پروژه‌های زیرساختی	۵/۹۵
۲	ارائه خدمات مخابراتی	۵/۶۴
۳	همکاری در حوزه گمرک مرزی	۴/۴۵
۴	اجرای طرح‌های نفت و گازی	۲/۵۴
۵	تأمین نیازمندی‌های فناورانه	۲/۳۳
۶	مدرنیته کردن سیستم‌های کشاورزی	۱/۳۳
۷	صادرات محصولات غیرنظامی	۱/۲۲
۸	اجرای پروژه‌های انرژی‌های نو	۱/۱۲

مؤلفه‌های بُعد اجتماعی شناسایی شده

بر اساس نتایج آزمون ناپارامتری فریدمن در مورد مؤلفه‌های بُعد اجتماعی شناسایی شده، آماره آزمون محاسبه شده برابر ۲۹/۱۰۵ است. همچنین P- Value محاسبه شده برابر ۰/۰۰۰ است که از سطح معناداری استاندارد ($\alpha=۰/۰۵$) کوچک‌تر است؛ بنابراین فرض اولویت‌بندی مؤلفه‌ها پذیرفته می‌شود. در نتیجه ترتیب اولویت‌بندی مؤلفه‌های بُعد اجتماعی به صورت جدول (۴) است:

جدول (۴): نتایج اولویت‌بندی مؤلفه‌های بُعد اجتماعی

رتبه	ابعاد	میانگین
۱	بیگانه‌سازی جامعه آذری با هویت دینی و فرهنگی	۶/۳۵
۲	تقویت یهودیان آذری	۶/۰۴
۳	حساسیت‌زدایی از جامعه آذری	۵/۶۵
۴	بهره‌گیری از جراید و رسانه‌های گروهی	۳/۳۴
۵	استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۳/۲۵
۶	تبادل استاد و دانشجو	۳/۱۲
۷	فعالیت بنیادهای یهودی	۳/۰۱
۸	ساخت مراکز فرهنگی و آموزشی	۲/۲۵
۹	ارائه خدمات پزشکی و ساخت مراکز درمانی	۲/۱۳

۲/۱۱	حضور نخبگان علمی یهودی	۱۰
۱/۴۵	فعالیت‌های جمعیت دیاسپورای یهودی	۱۱

بحث و نتیجه‌گیری

درک تحولات گوناگون در محیط پیرامونی، از ضرورت‌های امنیتی هر کشوری است که درصدد ثبات و استقرار امنیت داخلی و خارجی خود می‌باشد. به‌ویژه برای ج.ا.ایران به‌عنوان کشوری که در محیط پیرامونی و فراپیرامونی خود با مسائل امنیتی مترکم و متقاطع‌ی برخوردار است. پس از فروپاشی شوروی سابق که منجر به ایجاد خلأ قدرت فائقه در منطقه قفقاز گردید، رژیم صهیونیستی را که از انزوا و محاصره در میان کشورهای عرب و مسلمان منطقه خاورمیانه به‌شدت رنج می‌برد بر آن داشت که به‌عنوان یکی از بازیگران فرامنطقه‌ای بنا به الزامات ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک خود و بر اساس دکترین بن‌گورین و دکترین خاورمیانه جدید شیمون پرز، تمایلی جدی به حضور در قفقاز به‌خصوص در جمهوری آذربایجان را از خود نشان دهد. به دنبال اشتیاق رژیم صهیونیستی برای سرمایه‌گذاری چندوجهی با اهداف اطلاعاتی - امنیتی در این منطقه و استقبال جمهوری آذربایجان از این رویکرد، روند رو به تزایدی از نفوذ رژیم در همجواری جمهوری اسلامی را به‌ویژه در سال‌های اخیر به‌صورت آشکار و پنهان در حد بسیار بالا شاهد بوده‌ایم تا جایی که باعث نگرانی‌های جدی در میان مسئولین امنیتی و دولتمردان ج.ا.ایران گردید.

نگرانی از نفوذ رژیم صهیونیستی در محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران نه‌تنها مسئولین نظام، بلکه کارشناسان و پژوهشگران متعهد حوزه امنیت را هم به فکر و چاره‌جویی واداشت؛ به‌گونه‌ای که امروز شاهد مطالعات و پژوهش‌ها و سوابق قابل توجهی در این حوزه هستیم؛ مقاله حاضر ماحصل این دغدغه و نگرانی است، با این تفاوت که سعی شده است مطالعه دقیق مبتنی بر نظرات جامعه خبرگی صورت پذیرد؛ با این فرض که با شناخت دقیق تهدیدات منبعت از رویکرد و فعالیت‌های رژیم صهیونیستی در

آذربایجان و برنامه‌ریزی مناسب و صحیح در این زمینه می‌توان از شکل‌گیری تهدیدات احتمالی آتی جلوگیری به عمل آورد.

این مقاله که با استفاده از روش کیفی و آزمون ناپارمتری فریدمن به بررسی و اولویت‌بندی ابعاد نظامی - امنیتی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و مؤلفه‌های مربوطه به نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان با تأکید بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران پرداخته است دارای فوایدی خواهد بود که نتیجه‌گیری نهایی از تحقیق، آن را منعکس خواهد کرد. از این رو با توجه به سؤال اصلی تحقیق که شناسایی نفوذ رژیم صهیونیستی در آذربایجان و ابعاد و مؤلفه‌های آن را مدنظر قرار داده، نتایجی را به دست آورده است که در زیر در چند بند اشاره می‌گردد:

- بُعد نظامی - امنیتی: مقدار آماره محاسبه‌شده برابر با ۳۳۷/۶۳ می‌باشد که اولویت‌بندی مؤلفه‌های مربوطه بعد از محاسبه میانگین امتیازات اخذشده توسط خبرگان به ترتیب شامل: ایجاد پایگاه‌های هوایی با میانگین ۸/۳۱، همکاری در حوزه نیروی دریایی با میانگین ۷/۸۸، همکاری رژیم در حوزه سرویس اطلاعات خارجی با میانگین ۷/۸۰، همکاری در حوزه مرزبانی و گارد ساحلی با میانگین ۷/۴۹، همکاری رژیم در حوزه پدافند هوایی با میانگین ۷/۳۹، همکاری رژیم در حوزه سرویس امنیت ملی با میانگین ۶/۷۹، معاملات تسلیحاتی رژیم با آذربایجان با میانگین ۵/۸۸، ارائه خدمات مستشاری نظامی با میانگین ۵/۸۱، ارائه آموزش‌های نظامی با میانگین ۵/۷۵ و همکاری در حوزه امور اضطراری و غیرمترقبه با میانگین ۵/۵۵ می‌باشد.

- بُعد سیاسی: مقدار آماره محاسبه‌شده برابر با ۵۹/۷۲۶ می‌باشد که در اولویت‌بندی مؤلفه‌های مربوطه بعد از محاسبه میانگین امتیازات اخذشده توسط خبرگان به ترتیب شامل: تلاش برای ایجاد ائتلاف‌های منطقه‌ای علیه ایران با میانگین ۶/۳۱، دامن زدن به ایران هراسی با میانگین ۶/۰۴، حمایت از مواضع سیاسی آذربایجان با میانگین ۵/۶۵، نفوذ در سیستم قانون‌گذاری با میانگین ۵/۶۳، نفوذ در بین احزاب و نخبگان سیاسی با میانگین ۵/۲۵، نفوذ در بین ساختار سیاسی آذربایجان با میانگین ۵/۱۵، فعالیت سفارت رژیم در

آذربایجان با میانگین ۴/۷۵، کادر سازی هدفمند توسط رژیم در آذربایجان با میانگین ۳/۲۰ و حمایت از مواضع آذربایجان در مجامع بین‌المللی با میانگین ۳/۰۳ می‌باشد.

- **بُعد اقتصادی:** در بُعد اقتصادی، مقدار آماره محاسبه شده برابر با ۳۷/۲۸۱ می‌باشد که اولویت‌بندی مؤلفه‌های مربوطه بعد از محاسبه میانگین امتیازات اخذ شده توسط خبرگان، به ترتیب شامل: تأمین مالی پروژه‌های زیرساختی با میانگین ۵/۹۵، ارائه خدمات مخابراتی با میانگین ۵/۶۴، همکاری در حوزه گمرک مرزی با میانگین ۵/۴۵، اجرای طرح‌های نفت و گازی با میانگین ۲/۵۴، تأمین نیازمندی‌های فناورانه با میانگین ۲/۳۳، مدرنیته کردن سیستم‌های کشاورزی با میانگین ۲/۳۳، صادرات محصولات غیرنظامی با میانگین ۱/۲۲ و اجرای پروژه‌های انرژی‌های نو با میانگین ۱/۱۲ می‌باشد.

- **اجتماعی - فرهنگی:** در بُعد اجتماعی، مقدار آماره محاسبه شده برابر با میانگین ۲۹/۱۰۵ می‌باشد. اولویت‌بندی مؤلفه‌های مربوطه بعد از محاسبه میانگین امتیازات اخذ شده توسط خبرگان به ترتیب شامل: بیگانه‌سازی جامعه آذری‌ها با هویت دینی و فرهنگی با میانگین ۶/۳۵، تقویت یهودیان آذری با میانگین ۶/۰۴، حساسیت‌زدایی از جامعه آذری‌ها با میانگین ۵/۶۵، بهره‌گیری از جراید و رسانه‌های گروهی با میانگین ۳/۳۴، استفاده از شبکه‌های اجتماعی با میانگین ۳/۲۵، تبادل استاد و دانشجو با میانگین ۳/۱۲، فعالیت بنیادهای یهودی با میانگین ۳/۰۱، ساخت مراکز فرهنگی و آموزشی با میانگین ۲/۲۵، ارائه خدمات پزشکی و ساخت مراکز درمانی با میانگین ۲/۱۳ و حضور نخبگان علمی یهودی با میانگین ۲/۱۱ می‌باشد.

راهکارها

با توجه به اینکه نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان در حوزه نظامی امنیتی از منظر منافع منطقه‌ای و ملی جمهوری اسلامی ایران چالش‌ساز می‌باشد، به همین جهت لازم است راهکارهای راهبردی ذیل مورد توجه سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران کشورمان قرار گیرد:

- **رویکرد ایجابی به حل مناقشه قره‌باغ:** مسئله قره‌باغ، پرسش راهبردی جمهوری آذربایجان در حوزه امنیتی خود می‌باشد، اشغال ۲۰ درصد از اراضی این کشور توسط ارمنستان و حمایت قدرت‌های جهانی از ارمنه باعث گردیده است که این کشور برای غلبه بر این چالش نیازمند به تسلیحات و کمک‌های نظامی - امنیتی رژیم صهیونیستی گردد. با این اوصاف اگر جمهوری اسلامی ایران در حل و فصل مسئله قره‌باغ حضور فعال داشته باشد، بسترهای نفوذ نظامی - امنیتی رژیم صهیونیستی تضعیف خواهد شد.

- **فعال کردن حوزه اجتماعی علیه نفوذ رژیم صهیونیستی:** مسلماً مردم مسلمان و شیعه جمهوری آذربایجان درکی عمیق از جنایت‌های رژیم صهیونیستی علیه مسلمانان فلسطین را ندارند، اگر رسانه‌های برون‌مرزی و رسانه‌های همسو با ایران در جمهوری آذربایجان، بینش سیاسی مردم نسبت به رژیم صهیونیستی را دقیق‌تر نمایند، جایگاه رژیم صهیونیستی بین مردم آذربایجان تضعیف خواهد شد.

- **استفاده از توان روسیه:** دیپلماسی امنیتی جمهوری اسلامی ایران بهتر است، مقامات مسکو را نسبت به عملکرد تخریبی رژیم صهیونیستی در منطقه قفقاز حساس نمایند، با توجه به تجربه روسیه، از عملکرد تخریبی تلاویو در مناقشه گرجستان، تکرار آن در جمهوری آذربایجان برای روس‌ها نمی‌تواند پذیرفتنی باشد.

- **محدودیت‌های امنیتی:** جمهوری آذربایجان به دلیل محصور بودن در خشکی، ناپیوستگی جغرافیایی و احساس تهدید از طرف همسایگان (ایران، روسیه و ارمنستان) برای حفظ حاکمیت سیاسی و تمامیت ارضی خود دامن‌گیر قدرت‌های فرامنطقه‌ای نظیر رژیم صهیونیستی شده است؛ بنابراین ضرورت دارد نظام جمهوری اسلامی با درک وضعیت امنیتی این کشور با استراتژی مدون و هدفمند، ضمن اعتمادسازی در نزد حاکمیت این کشور از نفوذ بیش از حد رژیم صهیونیستی جلوگیری نماید.

- **تقویت مناسبات دو کشور:** دیدارهای منظم مقامات نظامی - سیاسی دو کشور و انجام مذاکرات شفاف و سازنده با هدف توسعه همکاری‌ها و رفع نگرانی‌های موجود می‌تواند در کاهش نفوذ و فرصت‌های رژیم صهیونیستی در این کشور مؤثر باشد.

پیشنهادات برای تحقیقات آتی

- بررسی تأثیرات نفوذ نظامی - امنیتی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران
- شناسایی علل و زمینه‌های نیازمندی جمهوری آذربایجان به روابط، نظامی - امنیتی با رژیم صهیونیستی
- ارائه رویکرد بازیگران منطقه قفقاز به نفوذ رژیم صهیونیستی به ترتیبات امنیتی قفقاز -زمینه‌ها و عوامل نفوذ نظامی - امنیتی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان
- بررسی تأثیر حل مناقشه قره‌باغ بر تضعیف شدن نقش رژیم صهیونیستی در حوزه نظامی جمهوری آذربایجان
- بررسی تأثیر تعمیق روابط نظامی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران - جمهوری آذربایجان بر کاهش نقش رژیم صهیونیستی در این کشور

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- اخوان مفرد، سیاوش (۱۳۷۹)، «رژیم صهیونیستی در آسیای مرکزی»، مجله سیاست دفاعی، شماره ۲۹-۳۰.
- اسمیت، استیو و جان بیلیس (۱۳۹۷)، جهانی‌شدن سیاست؛ روابط بین‌الملل در عصر نوین، زمینه تاریخی و نظریه‌ها، ساختارها و فرایندها، ترجمه راه‌چمنی، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ایزار معاصر تهران.
- افشردی، محمدحسین (۱۳۸۶)، ژئوپلیتیک قفقاز و سیاست جمهوری اسلامی ایران، تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، دانشکده فرماندهی و ستاد دوره عالی جنگ.
- افشردی، محمدحسین (۱۳۸۳)، ژئوپلیتیک قفقاز و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات فرماندهی ستاد سپاه پاسداران.
- بصیری، محمدعلی (۱۳۷۹)، «تحولات مفهوم امنیت ملی»، فصلنامه مطالعات خاورمیانه، صص ۷۳-۹۲.

- چشمه اعلائی، مهرداد (۱۳۸۴)، «جمهوری اسلامی ایران و تحولات حوزه قفقاز»، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۵۲.
- سابق، یزید (۱۳۸۲)، «امنیت در کشورهای درحال توسعه»، ترجمه مصطفی ایمانی، مجله راهبرد دفاعی، شماره ۲.
- گنجینسکی، س تانیسلاو، (۱۳۸۸)، تنگناهای جدید در سیاست خارجی جمهوری آذربایجان.
- جعفری، علی اکبر (۱۳۹۱)، تبیین عوامل و اهداف استراتژیک میان آمریکا و رژیم صهیونیستی در منطقه خاورمیانه، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال هشتم، شماره دوم، صص ۶۶-۸.
- قیاسی، امیر و بابا جانو، زهرا (۱۳۹۲)، «راهبرد پیرامونی رژیم صهیونیستی و نظریه موازنه تهدید در روابط بین الملل»، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و هفتم، شماره ۱، بهار.
- دستنائی، افشین و متقی (۱۳۸۶)، حضور رژیم صهیونیستی در قفقاز و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران (۱۳۸۷-۱۳۶۹)، تهران: دانشگاه عالمه طباطبایی.
- معرض، جلال عبدالله (۱۳۸۵)، «همکاری نظامی ترکیه و رژیم صهیونیستی: اهداف و پیامدها»، ترجمه یحیی عطارزاده، مجله المستقبل العربی، به نقل از: روزنامه همشهری، ۱۳۸۵/۱۱/۱۲.
- ماندل، رابرت (۱۳۸۷)، چهره متغیر امنیت ملی، مترجم پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- نائیان، جلیل (۱۳۹۳)، قدرت های منطقه ای و فرامنطقه ای در حوزه قفقاز، رشت: پنجمین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران.
- نائیان، جلیل (۱۳۹۵)، موقعیت اسرائیل و صهیونیسم در منطقه، نشریه دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، سال سیزدهم، شماره ۲۶.
- نویدنیا، منیژه (۱۳۸۸)، تحلیل رابطه شرایط اجتماعی و گفتمان امنیت، آشتیان: فصلنامه تخصصی جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد آشتیان، سال پنجم، شماره دو.
- نصیری، قدیر (۱۳۸۶)، روش شناخت در مکتب نئورئالیسم، فصلنامه مطالعات راهبردی شماره ۳۶، تابستان، صص ۲۳۸-۲۱۵.
- نصیرزاده، مهران و حسینی، میر عبدالهال (۱۳۹۱)، «ارزیابی و برآورد ظرفیت های تجاری دوجانبه ایران با جمهوری آذربایجان»، فصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی، سال پنجم، شماره ۱۱، صص ۲۳-۴.
- نجفی، جعفر (۱۳۹۵)، ردپای اسرائیل در محیط پیرامونی ایران (تحلیلی بر استراتژی اسرائیل در آسیای مرکزی و قفقاز، چاپ سوم، مؤسسه روابط بین الملل).
- واحدی، الیاس (۱۳۸۹)، برآورد استراتژیک جمهوری آذربایجان (اقتصادی - نظامی)، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر تهران.

ب. منابع انگلیسی

- Abasov, shahin(2009).”azerbican pres baku visit highlights possibilities of israeal&azerbican cooperation”, <http://www.Eurasianet.org>. jun 28,p23.
- Abilov, shamkhal(2008). “why azerbican has no full diplomatic reation with israel” www.usak.org. december 13, p 13.

- Abilov ,shamkhal(2012). “the azarbaijan anad Israel relation: a non diplomatic but strategic partnership” oak ،cilt ،4 ،sayi 8.
- Bourtna, Ily(2006). “Israeal and azerbaijanfirtive embrace middle east quarterly”, <http://www.aei.org>, 21 july, p 23-34.
- Deniz, esme(2009). “israeil ÷lke raporu”, avrupa iřletmeler ađı - kara deniz, sayı-f- 3 -60.
- Khalifa zade ،mahir(2013). “israeeli- Azerbaijan alliance and iran”, middle east review of international affairs, vol 17, no 1.
- Kraus,J. Souleimanov.E., Ehrmann.M., The Iran-Israel- Azerbaijan Triangle: Implication on Regional Security, Journal of Policy,2013.
- Murinson, lieexnder(2005). “rektion between azerbaiacan and israeal froother muslim states in Eurasia” <http://www.cagaptay.com>, march/30.
- Zamejc, anna(2010). “the blooming friendship between azerbaiacan and israeel”, <http://www.rferl.org>. jun/ 08.
- Öztürk, harun(2011).”israeil Economisinin genel özellikleri”, ortadođu analiz, cilt 3, sayi 36.

